

CUỘC KHẢO CỔ MỘT NGÔI ĐỀN CHĂMPA tại làng Trung Quán năm 1926

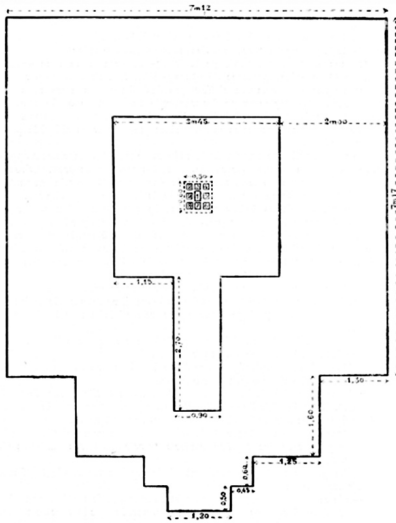
PHAN THANH

Linh mục Henri Arnoulx de Pirey sinh vào ngày 05-7-1873 ở Maisières thuộc địa phận Besançon - Doubs nước Pháp. Sau khi học trung học tại địa phận, ông gia nhập Hội Thừa sai Hải ngoại, sau đó đến truyền giáo tại vùng Quảng Trị và Quảng Bình cho đến lúc qua đời. Ngoài bốn phận của một cha cố, ông còn đam mê nghiên cứu khảo cổ vùng đất Quảng Bình. Công cuộc nghiên cứu và khảo cổ lúc đầu chỉ thực hiện ở vùng Đồng Hới, sau mở rộng ra cả một vùng rộng lớn khắp tỉnh Quảng Bình với sự giúp đỡ về tài chính từ Viện Viễn Đông Bác Cổ - Ecole Française d'Extrême - Orient (EFEO)⁽¹⁾. Bộ sưu tập tiền, đồ cổ của hai anh em cha Maximilien de Pirey và Henri de Pirey là bộ sưu tập rất có giá trị trên thế giới lúc bấy giờ, từ Ấn Độ, Trung Quốc, Nhật... cho đến các nước vùng Đông Nam Á. Ngoài tiền cổ, cha Henri de Pirey còn chú tâm sưu tầm và nghiên cứu đến các hiện vật thời tiền sử như “những viên đá sét”, các dụng cụ bằng đá, xương... trong các cuộc tìm kiếm khảo cổ ở Bàu Tró, Cồng Thượng, Long Đại. Sau này các công cuộc tìm kiếm khảo cổ của ông thường tập trung vào các công trình xây dựng của người Chămpa cổ ở Trung Quán, Mỹ Đức, Đại Hữu, Động Hới, An Nấu, Đá Nhảy, thành Cao Lao Hạ...⁽²⁾

Những cuộc khai quật khảo cổ của cha Henri Arnoulx de Pirey đã tìm ra rất nhiều hiện vật quý, đủ mọi loại qua nhiều tầng văn hóa: Vũ khí, đồ dùng, tượng, đồ thờ cúng tín ngưỡng, đồ trang sức, đồ đá, gốm sứ, đồng, sắt, v.v... hiện đang được lưu giữ ở nhiều nơi như Viện Bảo tàng Chăm Đà Nẵng, Hà Nội, Huế, Thành phố Hồ Chí Minh, Bảo tàng quốc gia Pháp và Viện Viễn Đông Bác Cổ - Ecole Française d'Extrême-Orient (EFEO) - Cộng hòa Pháp. Các cuộc khai quật này được ông

và cộng sự ghi chép chi tiết rồi gửi báo cáo về Viện Viễn Đông Bác Cổ Pháp (EFEO). Những báo cáo của ông trong thời gian này đã phân được ông L. Rousseau có nhiệm vụ tập hợp, biên tập lại rồi đăng trên Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient (BEFEO) và Bulletin des Amis du Vieux Hué (BAVH). Có thể nói rằng, cha Henri de Pirey là người phác họa khá hoàn thiện tấm bản đồ về các di chỉ Chămpa ở Quảng Bình sau những gì mà Cổ Cả - Cadière đã đặt nền móng trước đó.

Vào tầm tháng 8 năm 1925, sau khi nhận được thông tin về móng gạch cổ mục nát ở làng Trung Quán, cha Henri Arnoulx de Pirey có lên đây khảo sát qua vùng này và phát hiện ra móng gạch với diện tích khoảng gần 1 mét vuông nổi lên trên một gò đất, nằm trong một cánh rừng, cạnh đó là con sông đang mùa nước lớn. Nơi phát tích ngôi đền này nằm ở gần làng Trung Quán, phủ Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình. Sau khi nhận được giấy phép và tài chính từ Viện Viễn Đông Bác Cổ, ngày 11-07-1926 ông và đoàn cộng sự của mình bắt đầu khởi hành từ Tam Tòa - Đồng Hới lên làng Trung Quán cách tỉnh lỵ Đồng Hới - Quảng Bình khoảng 9 km. Đoàn dựng trại, thu xếp chỗ ăn ngủ và thuê thêm khoảng 10 người dân địa phương phát dọn cây cối khu vực này. Ngày 12-07-1926, ông và cộng sự bắt đầu bắt tay vào việc. Khu vực phát lộ ban đầu là một nền móng nổi lên trên mặt đất với diện tích khá nhỏ, xung quanh cây cối rất rậm rạp và có nhiều cây to. Sau khi phát quang cả một vùng khá rộng, đoàn phát hiện đây là một đền tháp mà phần trên đã bị sụp đổ hoàn toàn từ lâu. Phần nền móng còn lại khá lớn có kích thước khoảng (7m x 9m) với chiều cao nổi lên trên mặt đất khoảng 1,5 m (hình 1).

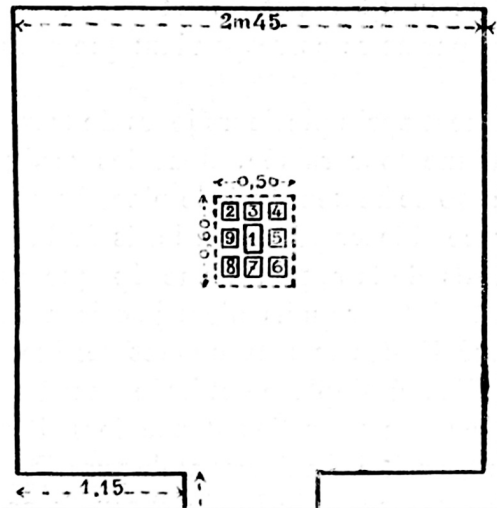
Hình 1: Sơ đồ nền móng của ngôi đền Champa Trung Quán - (theo L. AU ROUSSEAU).^{*(3)}

Khi khai quật những gì còn lại từ đồng đồ nát này, cha Henri Arnoulx de Pirey và cộng sự không hề tìm thấy một bức tượng, bi ký bằng đá hay thực thể có ký tự như các di chỉ đền Champa ở Đại Hữu và Mỹ Đức mà ông và cộng sự đã khai quật từ những năm trước đó. Ông dò hỏi những người dân địa phương vùng này thì được biết cha ông họ từ xa xưa không hề thấy nhắc gì đến ngôi đền này.

Khảo sát sơ bộ về gạch, vữa, dáng dấp của móng đền, ông tạm khẳng định đây là một ngôi đền Champa cổ còn sót lại, nằm tách biệt hai quần thể đền Champa lớn ở gần vùng này đó là Đại Hữu và Mỹ Đức. Ngoài ra ông còn đặt nghi vấn là có thể ở xung quanh cạnh ngôi đền này vẫn còn có những ngôi đền khác đã bị mất dấu theo thời gian.

Sau khi nền móng được phát lộ, ông cho đào xuống phần phía dưới bàn thờ ở khu vực trung tâm, hồ đào có bề rộng mỗi chiều khoảng 2m. Tính từ mặt nền bàn thờ xuống tới mặt nước sông gần đó khoảng gần 2,7m nên độ sâu của hồ đào không nhất thiết phải sâu quá 2,7m bởi xuống nữa thì nó sẽ ngập nước (phần các ô 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 trong hình 2).

Ngày 13-07-1926, cha Henri de Pirey đã có bản báo cáo chính thức đầu tiên gửi về Viện Viễn Đông Bác Cổ.

Hình 2: Sơ đồ bàn thờ khu vực trung tâm - các ô 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. (theo L. AU ROUSSEAU).^{*(3)}

Tính theo cấp độ đào từ trên xuống dưới, những hiện vật được phát lộ bao gồm:

1: Một cụm ở trung tâm bao gồm 9 viên gạch, sắp xếp thành hình chữ nhật có kích thước 0,5m x 0,6m (hình 2).

2: Trong một khoang ở dưới một trong những viên gạch trên có một con rùa vàng nhỏ, con rùa này được làm từ một lá vàng mỏng, rộng và nhẹ. Được tạo hình bằng phương pháp đóng khuôn dấu, kích thước: dài 0,038m rộng 0,031m (hình 3-a).

3: Trong một khoang tương tự của viên gạch ngay dưới viên gạch trên, có một cái nôi nhỏ bằng vàng có nắp, đường kính 0,031m. (hình 3-b).

4: Ở trong chiếc nôi nhỏ bằng vàng, được đề cập ở trên, chứa hai mươi viên đá quý, cụ thể là:

- Đá pha lê trắng trong suốt, có hình dạng của một hình lục giác không đều. Chiều dài 0,019m, tính theo chiều có kích thước lớn nhất của nó (hình 3-c).

- Đá có cùng bản chất và cùng dạng với đá trước, nhưng chỉ có 0,013m chiều dài (hình 3-d).

- Đá pha lê, chiều dài: 0,012m, đại khái là như hình dạng của hạt cà phê (hình 3-e).

- Đá có cùng chất liệu, nhưng hơi xanh và nhỏ hơn so với trước (hình 3-f).

Nghiên cứu - Trao đổi

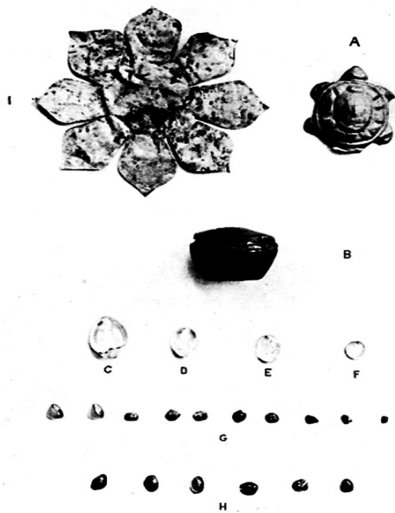
- Mười viên đá nhỏ màu xanh lá cây (hình 3-g).

- Sáu viên đá nhỏ màu hồng tím, thạch anh tím hoặc ngọc hồng lựu (hình 3-h).

5: Ở ô số 3, ngoài viên gạch nằm trên, phía dưới nó còn có một tấm có thêm một tấm gạch nữa và dưới cùng là đất gốc nguyên thủy.

- Nằm giữa hai viên gạch này có một lớp gồm những chi tiết không còn nhận rõ do đã bị mục rữa lâu ngày.

- Nằm giữa lớp gạch cuối và lớp đất gốc nguyên thủy là một tấm vàng hình hoa sen đang nở, dẹt, cách điệu và tuyệt đẹp. Đường kính lớn nhất của bông hoa này là 0.084m (hình 3-i)

Hình 3: Những thứ của cải quý hiếm được cất giữ phía dưới bàn thờ của đền Champa Trung Quán. (theo L. AU ROUSSEAU).⁽³⁾

Đoàn tìm kiếm, khảo cổ của ông tiến hành liên tục trong vòng 7 ngày, từ 12-07-1926 cho đến hết ngày 18-07-1926. Tất cả các hiện vật thu được có giá trị được ông đưa về Đền Hới phân tích, ghi chép và gửi cho phân viện Viễn Đông Bác Cổ tại Hà Nội. Tất cả số hiện vật trên hiện đang được bảo tồn tại bảo tàng Viện Viễn Đông Bác Cổ - Ecole Française d'Extrême-Orient (EFEO) - Cộng hòa Pháp.⁽³⁾

Linh mục Henri Arnoux de Pirey mất ngày 26-07-1934, thọ 61 tuổi⁽¹⁾. Đa số các công

trình nghiên cứu khoa học của ông chưa được công bố ngoài những gì mà hai tạp chí Bulletin Ecole Française d'Extrême-Orient (BEFEO), Bulletin des Amis du Vieux Hué (BAVH) đã biên tập, công bố trong giai đoạn từ năm 1926 tới năm 1936 ■

P.T

Chú thích:

(*1) - Theo Parmentier Henri. Le R. P. Henri de Pirey (1873-1934). In: Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient. Tome 34, 1934. p.793.

- Bảng tin cáo phó của ông Parmentier Henri về cái chết của cộng tác viên Trường Viễn Đông Bác Cổ - Linh mục Henri de Pirey (1873-1934) đăng trên tạp chí Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient (BEFEO), trang 793, tập 34, phát hành năm 1934 tại Trường Viễn Đông Bác Cổ - Cộng hòa Pháp. Hiện đang được lưu trữ tại thư viện của Ecole Française d'Extrême-Orient - EFEO.

(*2) - Theo Chronique. In: Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient. Tome 26, 1926. pp. 411-519.

- Báo cáo những hoạt động khảo cổ tại Đông Dương của giám đốc M. Louis Finot - Giám đốc Viễn Đông Bác Cổ tại các địa điểm mới khai quật ở Đông Dương trong đó có công trình khai quật tại làng Trung Quán tỉnh Quảng Bình. Bài viết được đăng trên tạp chí Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient (BEFEO), trang 411-519, tập 26, phát hành năm 1926 tại Trường Viễn Đông Bác Cổ - Cộng hòa Pháp. Hiện đang được lưu trữ tại thư viện của Ecole Française d'Extrême-Orient - EFEO.

(*3) - Theo L.Aurousseau. Une fouille au village de Trung-quán (Quảng-bình, Annam). In: Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient. Tome 26, 1926. pp. 363-365.

- Một cuộc tìm kiếm ở làng Trung Quán của L.Aurousseau, (biên tập từ bộ báo cáo của cộng tác viên Henri de Pirey gửi từ Đền Hới-Quảng Bình) đăng trên tạp chí Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient (EFEO), trang 363-365, tập 26, phát hành năm 1926 tại Trường Viễn Đông Bác Cổ - Cộng hòa Pháp. Hiện đang được lưu trữ tại thư viện của Ecole Française d'Extrême-Orient - EFEO.

Tài liệu tham khảo:

1. Bộ bản thảo viết tay của Henri Arnoux de Pirey hiện đang được lưu trữ tại thư viện Ecole Française d'Extrême-Orient, (EFEO).

2. Bộ tạp chí Bulletin Ecole Française d'Extrême-Orient, (BEFEO).

3. Bộ tạp chí Bulletin des Amis du Vieux Hué, (BAVH).

4. <https://gw.geneanet.org/valentil?n=arnoux+de+pirey&oc=&p=henri+francois+marie>

5. https://www.persee.fr/doc/befeo_0336-1519_1934_num_34_1_5027